

1940-1960 ARASI DERGİCİLİĞİMİZE BİR BAKIŞ VE EDEBİYAT DÜNYASI

A LOOK AT OUR JOURNAL OF BETWEEN 1940-1960
AND THE WORLD LITERATURE

Emel TİMUR

ORCID: 0009-0001-0962-8713

DOI: 10.5281/zenodo.10437045

OZET

Dergiler, yayınlandığı dönemde geniş kitlelere hitap eden, olayları farklı yönlerden ele alan, geçmiş dönemlere siyasal, kültürel, sanatsal, düşünsel ve toplumsal yönden ışık tutan ürünlerdir. Tanzimat Dönemi ile edebiyatımıza giren dergiler o zamandan sonra sürekli rağbet görmüştür. Tarihimizi incelerken dergiler bize zengin içerikler sunmuştur. Yayınlandığı döneme göre farklı misyonlar üstlenen dergilerin bazıları uzun zaman varlığını sürdürürken bazıları da yolculuğunu kısa sürede sonlandırmıştır. 1948 yılında yayınlanmaya başlayan Edebiyat Dünyası dergisi de 26 sayı yayımlandıktan sonra yazın tarihimizde yerini almış bir dergidir. Bu çalışmada 1940-1960 arası siyasal, sosyal ve ekonomik yönden ele alınarak dönemin dergileri, özellikle Edebiyat Dünyası dergisi ele alınacaktır.

ABSTRACT

Magazines are products that appeal to large audiences at the time they are published, deal with different aspects in sections, and shed light on cultural, visual, intellectual and social aspects that are common to past periods. The magazines that entered our literature with the Tanzimat period have been in constant demand since then. While examining our history, magazines have provided us with rich content. While some of the journals that took on different missions according to the period of their publication continued for a long time, some ended their journey in a short time. Literature World, which started to be published in 1948, is a journal that has taken its place in our historical article after 26 issues were published. The periodical of conquering this period from 1940-1960 in terms of political, social and economic aspects, especially the magazine Edebiyat Dünyası can be considered.

Anahtar Kelimeler: Dergi, Edebiyat Dünyası, Toplumcu Gerçekçilik.

Keywords: Journal, World of Literature, Socialist Realism.

İlgili Yazar: Emel TİMUR
emeltimur1721@gmail.com

Başvuru Tarihi/Received: 13.11.2023
Kabul Tarihi/Accepted: 23.12.2023

Yayınlandıkları dönemin bir tablosu, grafiği olarak ifade edilen dergiler, geçmişin geleceğe aktarılmasında, dönemindeki insanları geliştirmesi, edebiyata olan ilgiyi diri tutması noktasında paha biçilmez bir değere sahiptir. Dergiler, "bir milletin, bir ülkenin kültürel hayatını, geçmişteki edebi mahfillerin, muhitlerin atmosferini ve edebi dalgalanmaları, fikir hareketlerini takip edebilmek açısından önemlidir." (Karataş 2011:128) Dergilerde sanatçılar ürünlerini ortaya koyma, paylaşma ve geniş kitlelere seslenme imkânı bulurken okuyucu değişik türlerde edebi ürünü okuma, sorgulama ve kendini geliştirme imkânı yakalar. Farklı şekillerde de bu ihtiyacın karşılanacağı düşünülse de Meriç'in ifadesiyle "kitap fazla ciddi, gazete fazla sorumsuz"dur. Döneminin farklı bakış açılarını, ürünlerini, olaylarını içinde barındıran dergiler "hür tefekkürün kalesi"dir.

Batı'da 17. yy.da ortaya çıkan dergicilik faaliyetinin ülkemize gelmesi yaklaşık iki yüzyıl sonra olmuştur. Bunun temel nedeni ülkemize matbaanın geç gelmesi ve basım faaliyetlerinin geç başlamasıdır. Osmanlı Devleti'ndeki ilk dergi Vakayi-i Tıbbiyye'dir. Mekteb-i Tıbbiyye-i Mülkiye-i Şahane tarafından çıkarılan bu yayın organı, 1850'de yayın hayatına başlamıştır. Dergi ayda bir yayımlanmış ve yaklaşık üç yıl sonra 28. sayı ile yayın hayatına son vermiştir.(İslam Ansiklopedisi, 7. Cilt) Fransızca yazılardan oluşan Vakayi-i Tıbbiyye'nin kapanmasından sonra ilk Türkçe fikir mecmuası olan Mecmua-i Fünûn, 1861'de Münif Paşa tarafından çıkartılmıştır.

Zaman içerisinde değişen koşullar, ülkenin farklı yönetim biçimleri ile basım ve yayın faaliyetleri de gelişmeye, çeşitlenmeye başlamıştır. Türk yazın tarihine baktığımızda, ulusal dergilerin yanında yerel dergilerin sayısının da çok fazla olduğunu görürüz. Bazı dönemlerde çeşitli sebeplerden dergi sayılarında dalgalanmalar olsa da süreli yayınlar her dönemde varlığını korumuş, geliştirmiştir.

1940'ta 2. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de savaşın olumsuz etkisi hâkimdir. Birinci Dünya Savaşı'nın etkileri hala sürerken yeni bir savaşın patlak vermesi tüm ülkede tedirginlik yaratmıştır. İnönü'nün uyguladığı politikayla savaşa girilme de savaş ekonomisinin tüm ağırlığının hissedildiği bir dönemdir. Avrupa'da başlayan savaşla birlikte yarı seferberlik havasına giren Türkiye, nüfusunun büyük bir bölümünü silahaltına almanın verdiği maddi manevi yükün altına girmiştir. İkinci Dünya Savaşı'na girmemek için olağanüstü çaba gösteren İnönü, iç siyasette varlığını korumak için elinden geleni yapmıştır. Türk siyasi tarihinin en önemli gelişmesi olan çok partili hayata geçişin ilk belirtileri savaş bitmeden ortaya çıkmaya başlamıştır. 1945 yılına gelindiğinde kırılma noktası olarak değerlendirdiğimiz bir süreç başlamış 1950'ye kadar devam etmiştir. Hükümetin ekonomi politikasının eleştirilmeye başlanması ve bunun basında yer almasına izin verilmesi bu durumun ilk göstergelerindendir. Savaş yılları boyunca yaşanan ekonomik sıkıntılar, hükümet tarafından her ne kadar örtbas edilmeye çalışılmışsa da savaşın sonuna doğru, ekonomik

sorunların halkı daha fazla etkilemesi hükümetin bu çabasını boşa çıkarmıştır. Ekonomik ve sosyal hayatta yaşanan sıkıntıların saklanamayacak kadar büyümesi ve hükümetin aldığı önlemlerde başarısız olması eleştirileri arttırmış, basın organlarında en çok yer verilen konulardan biri haline gelmiştir. Dönemin Tan ve Vatan gazeteleri, Adımlar dergisi, Yurt ve Dünya dergisi gibi yayınlar ön plana çıkmıştır. (Özdemir, 2012:206)

7 Ocak 1946'da Celal Bayar'ın genel başkan olduğu, Adnan Menderes, Fuat Köprülü, Refik Koraltan'ın bulunduğu Demokrat Parti kurulmuştur. DP'nin ülkede demokrasiyi geliştirmek ve yaymak, temel hak ve özgürlükleri güvence altına almak, tek dereceli ve güvenli bir seçim sistemi getirmek, ekonomide liberal politikalar geliştirmek gibi planlar halk tarafından coşkuyla karşılanmıştır. Bu durumdan telaşlanan CHP 10 Mayıs 1946'da 2. Olağanüstü Kurultay'a gitmiştir. Verilen birçok kararın yanında yayın hayatı için çok önemli bir karar olan hükümetin gazete ve dergi kapatma yetkisini kaldırmışlardır.

"CHP 1947'deki kongresinde, okullarda din eğitime izin vererek Köy Enstitülerinde ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanununda bazı reformlar yaparak Demokrat Parti ile arasındaki farkı biraz daha kapatmıştır. Yeni Recep Peker kabinesinde Milli Eğitim Bakanlığı'na Hasan Âli Yücel'in yerine Reşat Şemsettin Sirer getirilmiş. Bu atama Köy Enstitülerinde yapısal reformların ilk adımını oluşturmuştur. Sirer ilk olarak enstitülerin kurucu babası sayılan İsmail Hakkı Tonguç'u ilköğretim Genel Müdürlüğünden uzaklaştırmış, enstitüde solcu olarak bilinen kişiler görevden uzaklaştırılmıştır. Bunun dışında köy okullarının sağlık memuru ve ebe evlerinin artık devlet tarafından yapılmasına karar verilmiş, enstitülere verilen bütün demirbaşlar geri alınmıştır. Hasanoğlan Yüksek Köy Enstitüsü gibi komünistlikle suçlanan birçok şube de kapatılmaya başlanmıştır."(Aysal 2005:279) 1947'deki seçimde meclise girmeyi başaran DP, 1950 seçimlerinde meclisin çoğunluğunu oluşturmuş. Yaşanan tüm bu gelişmelerin, dönemin yayınlarını incelediğimizde önemli bir yere sahip olduğunu görürüz.

Siyasi, ekonomik, kültürel anlamda zor zamanlar olarak değerlendirebileceğimiz 1940-1960 arasında dergiler de nasibini almış, dergi sayısında azalma görülmüştür. Farklı ideolojilere sahip dergiler bu dönemde birçok faktörle mücadele edip varlığını sürdürme çabası içine girmiştir. Bu dönemde çıkan dergiler, o yılları tüm yönleriyle anlayabilmemiz ve görebilmemiz noktasında önemlidir. 1940-1960 yılları arasında yayınlanan bazı dergiler şu şekildedir:

Yeni Yol, Yeni Edebiyat, Çınar, Çınaraltı, Yurt ve Dünya, Yürüyüş, Dikmen, Değirmen, Hep Bu Topraktan, Harman, Kovan, Büyük Doğu, İstanbul, Adımlar, Ant, Amaç, Yenilikler, Şiirler, Aile, Yirminci Asır, Seçilmiş Hikâyeler, Sanat ve Edebiyat Gazetesi, Edebiyat Dünyası, Meydan,

Pınarbaşı, Kaynak, Yaprak, Şadırvan, Türk Kültürü Derneği Şiir Dergisi, Yeditepe, Beş Sanat, Hisar, Kervan, Yeryüzü, Nokta, Pazar Postası, Aras, Doğu ve Batı, Beraber, Ufuklar, Yenilik, Orhun, Mavi, Arayış, İstanbul, Türk Düşüncesi, Şairler Yaprığı, Açık Oturum, Şiir Sanatı, A Dergisi, Çimen, Yelken, Seçilmiş Şiirler Dergisi, Dost, Çağrı, Anahtar, Türkçe, Kitap Belleten, Papirüs, Diriliş...

1940-1960 yılları arasında siyasi, ekonomik, sosyal sorunlara rağmen dergicilik faaliyetleri devam etmiştir. Bu dönemde çıkan dergileri incelediğimizde, dergilerin yayın süresinin farklılık gösterdiğini görürüz. Bazıları sadece bir sayı çıkmışken bazıları uzun süre varlığını sürdürmüştür. Hükümetin dergi ve gazete kapatma yetkisi 1946'da kaldırıldığı için yayın hayatı bu baskıdan kurtulmuştur. Yeterince zor olan süreç bu yönüyle feraha ulaşmıştır.

1948 yılının ocak ayında ilk sayısını okurla buluşturan Edebiyat Dünyası ayda bir "edebiyat, sanat, fikir, aktüalite" ifadeleriyle yayın hayatına girmiştir. Sahibi ve yazı işlerini fiilen idare eden Mehmet Akuzun; sekreter, Sabahattin Hüsnü'dür. Şiir ağırlıklı olan dergide, her sayıda en az bir hikâye olmak kaydıyla eleştiri, deneme, makale, fıkra, haber metni, biyografi, röportaj gibi türlerde eserler yer alır. İlk altı sayısında düzenli olarak her ayın on beşinde on altı sayfa olarak Ülkü Yayınevinde basılmış, okurla buluşmuştur. Düzenli olarak her ay yayınlanan derginin yaz aylarında yayınlarına ara verdiklerini görürüz. 15 Haziran 1948'deki sayıda bu durum şöyle ifade edilmiştir: "Bunun ilk sebebi, sizlerin de takdir edeceğiniz gibi, yazın bu gibi dergilerin satışlarının büsbütün azalmasıdır. Belki geniş bir alana mevcudumuz olsaydı buna hiç ihtiyaç duymayacaktık. Bizim gayemiz: sadece edebiyat... Edebiyatı okuyucularımıza duyurmak... Onların bu duygularını tatminine savaşmak... Bunda ne derece muvaffak olduk, bilemeyiz."

Her ne kadar bu duyuruda dergiyi Eylül sayısında daha güzel ve zengin bulacağımız ifade edilse de bu iddia havada kalmış, dergi daha az sayfaya düşmüştür. 15 Ekim'de çıkan dergi iki sayı beraber olmak üzere sekiz sayfa çıkmıştır. Takip eden ayların birkaçında da iki sayı birden her ayın 15'inde yayınlanmıştır. İlerleyen sayılarda sayfa sayısı dörde kadar düşmüştür. Ara ara iki sayı beraber basılan derginin 21. sayıdan itibaren sayfa sayısı dörde düşmüştür. 1 Aralık 1949'da her ayın biri ve beşinde yayınlanmak kaydıyla 21. sayısıyla basılan dergi, dört sayısını dört sayfa olacak şekilde okuyucuyla buluşturmuştur. Sürenin kısılmasıyla sayfa sayısının iyiden iyiye azalması yayınlanan içerikleri ve sanatçıları olumsuz yönde etkilemiştir. 24. sayıya kadar 15 günde bir çıkan dergi, bu sayıdan sonra tekrar eskisi gibi ayda bir çıkacaklarının bilgisini vermiştir. 15 Şubat 1950 yılında yayınlanan 25-26. sayı ile yolculuğunu sonlandırmıştır.

Edebiyat Dünyası dergisi sancılı bir dönemde yayın hayatına başlamıştır. Döneminin siyasi, sosyal,

ekonomik sorunları galip gelmiş, dergi tüm uğraşlara rağmen ancak 26 sayı çıkabilmiştir. Toplumcu gerçekçi çizgide yayın yapan dergi, mevcut hükümetin yandaşı değil muhalifidir. Sabahattin Hüsnü'nün "tahsisatı mesture" tabiri ile yayın hayatını sürdüren dergiler eleştirilmiş, sırtını CHP'ye yasladıkları gerekçesiyle suçlanmıştır. Dergide kendine geniş çapta yer bulan konu döneminin önemli konularından biri olan Köy Enstitüleri ve enstitü kökenli sanatçılardır.

Döneminin tanınan ve tanınmayan sanatçılara ev sahipliği yapan Edebiyat Dünyası, ilk sayısında alışılmışın dışında bir ön söz yayınlamamış, amaçlarını, ilkelerini okuyucuyla paylaşmamıştır. Bu yüzden eleştirilere maruz kalan dergi birinci yılını tamamladığı 15 Ocak 1949 yılında yayınladığı 13-14. sayının ilk sayfasında şu ifadelerle yer vermiştir: "Edebiyat Dünyası geçen sayısı ile bir yıllık ömrünü tamamlamış bulunuyor. Bundan tam bir yıl önce çıkan ilk sayımızda, mutad üzere bir "Önsöz" bulunmayışı bazı okuyucularımızı şaşırttı. Bunu mektuplarında belirttiler. Bugüne kadar üçer dörder sayı çıkıp batan dergilerin sayısı bir değil, beş değil, belki 20'den de fazla. Hepsi bol keseden önsözler yazmışlar, vadetmişler, vadetmişler, vadetmişler... Öyle ki artık bu sözler klasik birer kalıp halini almış. Biz de bir sürü şeyler vadedip sonunda yalancı veya mahcup çıkmaktansa hiçbir şey vadetmeyelim ama elden geleni yapalım dedik. Varsın okuyucu kendi bulup anlasın amacımızı. Günden güne artan okuyucu sayımız bize cesaret ve kuvvet vermekten geri kalmıyor." Yazının sahibi olan Sabahattin Hüsnü, aynı yazıda " Biz Atatürk devriminin çocuklarıyız Kemalist rejimi her türlü pis ve kirli ideolojiden uzak olarak korumamız gerekiyor." ifadelerine de yer vermiştir.

İlk sayısında amacını ilkelerini belirtmese de sonraki sayılarında tek dertlerinin "edebiyat" olduğunu açıkça ifade etmiştir. Eser tanıtımlarını yaptıkları yazılarda hep, okuyucuyu edebî eserlerden haberdar etmek gayretinde olduklarını, adı duyulmamış hiçbir eserin kalmamasına çabaladıklarını belirtmişlerdir.

Derginin tavrı, daha çok o dönemde yaşayan yazarlarla birlikte; o dönemdeki kültür, sanat, sosyal içerikli meseleler, iktisadi, fikri ve enstitüler ile ilgili sorunlar üzerinde durarak bunları irdelemek üzerinde yoğunlaşmıştır. Özellikle o dönemde yaşayan, sesini duyurmaya çalışan sanatçıları tanıtmaya özen göstermiş, dönemin önemli olaylarından olan enstitülere özel sayı ayırmış, kültürel gelişmelerin yansımalarını göstermek için röportajlar yapmışlardır.

15 Ocak 1949'da çıkan 13-14. sayıda, artık her sayıda genç ve değerli olduğuna inandıkları genç bir arkadaşın şiirlerine, hayatına ve resmine yer vereceklerini, onları "ihmal" çukurundan kurtaracaklarını ifade etmişlerdir. Takip eden aylarda da sırasıyla Fakir Baykurt, Bedri Gider, Mahmut Kuru, Talip Apaydın'ı tanıtmışlardır. 18. sayıda Mahmut Kuru tanıtılmadan önce şu

ifadelere yer verilmiştir:

“Dergilerde her yenilik okuyucular üzerinde iyi veya kötü bir etki yapar. Okuyucular beliklerle bunu bize duyururlar. Bizler de devinmemizi ona göre ayarlarız. Edebiyat Dünyası'nın sekiz büyük sayfasından birini bir genç arkadaşı tanıtmağa ayırmamız okuyucularımızı sevindirmiş olacak ki onlardan “aman bu türeden ayrılmayın” yollu belikler aldık. Bizce de Edebiyat Dünyası böylece en köklü ödevlerinden birini başarmaktadır. Yalnız burada şunu ekleyelim: Bizim bu sayfada tanıttığımız arkadaşların hepsini ille de en büyük şair saymamız gibi bir savımız yoktur. Sonra ille de bunlar yazın tarihimize geçeceklerdir de diyemeyiz. Sadece bu arkadaşlar doğrudan doğruya bizde ve çevremizde umutlar uyandıran kişilerdir.”

Şiir ağırlıklı olan dergide, şair olarak karşımıza çıkan tanınmış isimlerden bazıları şu şekildedir: Attilâ İlhan, Cahit Sıtkı Tarancı, Edip Cansever, Ümit Yaşar Oğuzcan, Asaf Hâlet Çelebi, Behçet Necatigil, Fazıl Hüsnü Dağlarca, İlhan Berk, Cahit Külebi, Ahmet Muhip Dıranas, İlhan Geçer, Özdemir Asaf... Sait Faik, Oktay Akbal, Bekir Sıtkı Kunt, İbrahim Z. Burdurlu, Salah Bırsel gibi isimler de diğer türlerde karşımıza çıkan önemli sanatçılardan bazılarıdır.

Derginin kapak sayfasının olmaması Halit Fahri tarafından eleştirilmiş, Edebiyat Dünyası bu “şişirme yazı”ya şu şekilde cevap vermiştir: “Muhakkak dergimizin kusuru, eksik veya fazla tarafları vardı. Bunların bir kısmı bizce de malum, elde olmayan sebeplerden... Bir kısmını da eşin dostun tenkitlerinden öğreniyoruz ki bunların mümkün olanlarının düzeltmek, tamamlamak amacındayız. Yeter ki tenkit samimi olsun ve samimiyetine bizi inandırsın.” Ayrıca aynı yazıda Halit Fahri'nin kapaktaki isimlerle içerideki imzaları sayıp yaptığı hesap eleştirilmiş, ona yapması gereken matematik hesabı anlatılmıştır. Halit Fahri'nin “Ayrıca kapağı yok. Anlaşılan ekonomi meselesi...” ifadesi için “İşte bunu doğru yaptığı için Halit Fahri'yi tebrik ediyoruz.” denmiştir.

15 Ocak 1950'de yayınlanan 24. sayısında Edebiyat Dünyası imzasıyla “Ülkü Dergisi Çok Oluyorsun” adlı yazıda eleştirilere şu şekilde cevap verilmiştir:

“Edebiyat Dünyası, “tahsisatı mesture” ile değil birkaç idealist arkadaşın ekmek paralarından ayırdıkları birkaç kuruşla çıkmaktadır ve sık sık kapanması da ayıp değildir. Er geç öleceğimize dair kehanet yumurtlamanız biz yaşadıkça asla gerçekleşmeyecektir. İsteddiğiniz kadar yırtınsanız da... Sanatı hayat için değil de insan için ele alıyormuşuz. Tabi insan için... Ya siz hayvan için mi alıyorsunuz? Politika yapmak belkemiğini CHP'nin sırtına dayayan sizlere mahsustur.”

Dişinden tırnağından arttırarak dergilerini yayınlamaya çalışan idealist insanların çabasıyla ancak 26 sayı yayınlanabilen dergi, döneminde tüm Anadolu'ya sesini duyurabilmeyi onların da sesini herkese duyurmayı amaçlamıştır. Onları tüm kültür, sanat, edebiyat gelişmelerinden haberdar

etmeyi hedeflemiştir. Anadolu'nun ücra köşelerinde bir şeyler yazmaya çalışanlara kapılarını açmış, onların sesi olmuştur. Edebiyat Dünyası varlığını uzun yıllar sürdüremese de dönemini farklı bir yönüyle ele almış, tüm halka seslenmiş, halkın sesi olmuş bir dergi olarak edebiyat tarihimizde yerini almıştır.

KAYNAKÇA

Ana Kaynak: Edebiyat Dünyası, 26 Sayı

Akyüz, K. (2015), Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri (1860- 1923), İstanbul: İnkılap Kitabevi,
Altınkaynak, Hikmet (1977). *Edebiyatımızda 1940 Kuşağı*. İstanbul: Yaylacık Basımevi.

Altınkaynak, Hikmet (2007). *Türk Edebiyatında Yazarlar ve Şairler Sözlüğü*. İstanbul:
Doğan

Bayrak, M. Orhan, (1994) Türkiye’de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü(1831-1993) İstanbul: Küll
Yayıncılık

DOĞAN, Erdal ,(1997) Edebiyatımızda Dergiler, İstanbul: Bağlam Yayıncılık,

Doğan, M. C. (2008), Türkiye’de Şiir Dergileri Şairler Mezarlığı (1909- 2008), Ankara: Hayal
Yayıncılık

Elçi, İsmail Hakkı,(2021) 1938-1950 Dönemi Türkiye Siyasi Gelişmelerinin İç Politika ve Dış Politika
Etkileşimi Bağlamında Analizi, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi

Enginün, İ. (2002). Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı, İstanbul: Dergâh Yayınları

Gökşen, Bahanur Garan ve Erol,(2016) 1923’ten 1960’a Kadar Ankara’da Çıkan Edebiyat, Kültür
ve Sanat Dergileri Üzerine Tanıtıcı Bir Kaynakça Denemesi

Gönenc, A.Y. (2007) “Türkiye’de Dergiciliğin Tarihsel Gelişimi”, İstanbul

Günyol, V. (1986), Sanat ve Edebiyat Dergileri, İstanbul: Alan Yayıncılık

İslâm Ansiklopedisi, Matbuat Maddesi, 7. cilt, M.E.B. Basımevi, İstanbul 1968,

Karataş, Turan,(2011) Ansiklopedik Edebiyat Terimleri Sözlüğü, İstanbul: Sütun Yayınları

Özdemir, A. U. (2012). İkinci Dünya Savaşı Yıllarında Serteller ve Tan Gazetesi (1939-1945),
Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, Bahar 2012, s. 1871
88.

Özlük, N. (2011). Siyasetten Edebiyata Türk Basınında Dergiler (1883-1957) İstanbul: Başlık
Kitaplar Yayınevi,